Warszawa, 16 lutego 2026

Dr hab. Małgorzata Izert, prof. UW
Instytut Filologii Romańskiej
Wydział Neofilologii
Uniwersytetu Warszawskiego

Przedmiotem niniejszej recenzji jest rozprawa doktorska autorstwa Weroniki Woźniak-Żak pt. *Les figures de mots dans la prose du groupe l'OuLiPo : étude linguistique outillée sur corpus, en français et dans les traductions polonaises* [*Figury słów w prozatorskiej twórczości grupy OuLiPo: studium oparte na francuskich korpusach tekstowych i przekładzie polskim*], przygotowana pod kierunkiem prof. dr hab. Alicji Kacprzak (Uniwersytet Łódzki) i prof. Emmanuela Cartiera (Université Paris Nord).

1. Temat i problematyka rozprawy

Temat pracy został sformułowany jasno i precyzyjnie, a treści przedstawione w rozprawie w pełni odpowiadają problematyce wskazanej w tytule. Temat należy uznać za istotny poznawczo, zarówno z perspektywy badań teoretycznych, jak i przeprowadzonych przez Doktorantkę analiz językowych.

Autorka rozprawy podejmuje zagadnienie dotychczas opisywane jedynie fragmentarycznie w ujęciu językoznawczym, a mianowicie zastosowań figur słów opartych na szczególnym zestawieniu dźwięków i grach leksykalnych w prozie grupy literackiej Oulipo, proponując przy tym podejście systematyczne i całościowe. Podejmuje również próbę zbadania rozwiązań i strategii stosowanych przy ich przekładzie na język polski.

2. Struktura i organizacja rozprawy

Przedstawiona do recenzji rozprawa liczy 306 stron maszynopisu. Rozpoczyna się wstępem (5 stron) i obejmuje dwie zasadnicze części: pierwszą (171 stron) odnoszącą się do problematyki figur słów w prozie oulipijskiej (odpowiadającą pierwszej części tematu pracy), oraz drugiej (63 strony) koncentrującej się na przekładzie tych operacji językowych na język polski (druga część problematyki wskazanej w tytule pracy). Każda z nich podzielona jest funkcjonalnie na rozdziały teoretyczne i rozdziały analityczne.

Część pierwszą otwiera przegląd teoretyczny wprowadzający w problematykę badań. W rozdziale pierwszym omówiono ewolucję oraz definicje pojęcia figury słów. Rozdział drugi podejmuje refleksję nad mechanizmami oraz funkcjami figur słów w literaturze, z uwzględnieniem literatury eksperymentalnej. Część analityczna obejmuje trzy rozdziały: pierwszy przedstawia korpus badawczy i założenia metodologiczne; drugi omawia wyniki analiz, koncentrując się na zastosowaniu w badanej prozie figur operujących na brzmieniu i strukturze morfosemantycznej wyrazów; trzeci ukazuje relacje między tymi figurami a narzuconymi przez autorów oulipijskich ograniczeniami językowymi.

Część druga rozprawy poświęcona jest zagadnieniom przekładu figur słów. Jej ramy teoretyczne wyznaczają dwa rozdziały: pierwszy przedstawia główne podejścia do przekładu literackiego, drugi zaś omawia trudności związane z tłumaczeniem figur i gier słownych oraz prezentuje strategie i techniki ich przekładu, z uwzględnieniem technik zastosowanych przy tłumaczeniu na język polski. Część analityczna obejmuje dwa rozdziały: pierwszy zawiera prezentację korpusu oraz kontekst badawczy, drugi natomiast przedstawia analizy przekładów ich wyniki, wskazując techniki umożliwiające odtworzenie efektów figur słów w języku polskim.
Pracę zamykają wnioski ogólne (5 stron).
Oprócz tekstu właściwego rozprawa zawiera poprzedzający ją spis treści (4 strony), bibliografię (10 stron), streszczenia w trzech językach (języku polskim, języku angielskim i języku rozprawy – francuskim) (s. 255-263) oraz 2 aneksy (s. 264-306).
Układ treści rozprawy jest logiczny i odpowiada standardom prac naukowych. Prowadzi od zagadnień ogólnych i teoretycznych, przez przegląd badań do części empirycznej w każdej z dwóch części pracy. Każda z zasadniczych części, jak i każdy z ich rozdziałów, opatrzone są wprowadzeniem i kończą się syntetycznym podsumowaniem. Uważam to za istotny i ważny element warsztatu badacza, który, przez kontrolowaną redundancję treści, ułatwia lekturę tekstu naukowego i dowodzi tego, że Autorka w pełni panuje nad swoim wywodem.

W następnym punkcie recenzji dokonam szczegółowej oceny merytorycznej każdej z części rozprawy.

3. Charakterystyka i ocena merytoryczna rozprawy

Cel rozprawy, pytania badawcze i hipotezy

Główny cel rozprawy został jasno sformułowany zarówno w samym tytule, jak i we wstępie do dysertacji. Tym celem jest z jednej strony, opisanie wciąż niewystarczająco zbadanych z perspektywy językoznawczej figur słów w prozie oulipijskiej – gier słownych, które wyróżniają się spośród innych typów operacji figuralnych tym, że manipulują „materialnością" języka, to znaczy modyfikują warstwę akustyczną słów lub ich strukturę, a z drugiej strony, refleksja nad rozwiązaniami i strategiami stosowanymi przy ich niełatwym przekładzie na język obcy, w tym przypadku na język polski (s. 10).

Autorka stawia trzy pytania badawcze: jakie figury słowne współtworzą prozę oulipijską, jakie funkcje pełnią w estetyce ograniczeń oraz w jaki sposób, mimo silnego zakorzenienia w języku źródłowym, mogą być przekładane, tak by odtworzyć ich efekty.
Następnie formułuje dwie zasadnicze hipotezy (s.10). Pierwsza zakłada, że figury słowne stanowią element konstytutywny eksperymentalnej twórczości oulipijskiej i są narzędziami eksplorującymi możliwości języka. Druga hipoteza zakłada, że przekład tego typu figur stanowi szczególne wyzwanie dla tłumacza, wymaga od niego albo radykalnego odtworzenia ograniczeń w języku docelowym, albo pogodzenia się z częściową utratą efektu, co sprawia, że sam staje się „oulipianinem" wymyślając rozwiązania, które są wynikiem równoległych eksperymentów.
Postawione pytania badawcze oraz sformułowane hipotezy pozostają ze sobą w logicznym związku i wynikają z przedstawionego przez Doktorantkę stanu badań nad twórczością grupy Oulipo w części I rozprawy.

Charakterystyka i ocena merytoryczna Wstępu i I części rozprawy

We prowadzeniu do rozprawy Doktorantka w sposób uporządkowany i metodologicznie świadomy omawia kluczowe pojęcia obecne już w samym tytule, uzasadnia wybór tematu, wskazując na lukę badawczą przejawiająca się brakiem systematycznego i wyczerpującego opisu figur słów w eksperymentalnej prozie oulipijskiej. Precyzyjnie formułuje pytania badawcze oraz hipotezy, a także klarownie wyjaśnia przyjętą strukturę dysertacji.

Dwa pierwsze rozdziały teoretyczne części I wyznaczają solidne ramy teoretyczne rozprawy, porządkując i syntetyzując kluczowe pojęcia oraz prezentując najważniejsze stanowiska badawcze stanowiące punkt odniesienia dla części analitycznej.
W rozdziale pierwszym (s.14-41), Doktorantka w sposób syntetyczny, a zarazem uporządkowany historycznie, przedstawia ewolucję pojęcia figury w retoryce i poetyce. Następnie przechodzi do omówienia różnorodnych definicji tego terminu, poczynając od ujęć leksykograficznych obecnych w wielkich słownikach językowych, poprzez definicje formułowane w opracowaniach i słownikach specjalistycznych, reprezentujących odmienne perspektywy badawcze: retoryczną, stylistyczną, poetycką i pragmatyczną. W kolejnym podrozdziale, Autorka analizuje cztery zasadnicze kryteria współczesnych klasyfikacji figur: poziom dyskursywny komponentów (*niveaux discursifs des composants*), operacje konstytuujące figurę (*opérations effectuées*), jej usytuowanie w tekście (*émergence de la figure*) oraz funkcje (*fonctions des figures*), odwołując się przede wszystkim do typologii zaproponowanych przez Robrieux (2000), Bonhomme'a (1998), Ricalens-Pourchot (2019), Suhamy'ego (1990), Bacry'ego (1992) i Moriera (1961). Następnie przechodzi do przedstawienia i krytycznego omówienia istniejących definicji figur słów, co pozwoliło jej na sformułowanie autorskiej definicji operacyjnej, dostosowanej do specyfiki materiału analizowanego w części empirycznej rozprawy. W oparciu o przywołane kryteria figur retorycznych Doktorantka proponuje również zestaw kryteriów właściwych dla figur słów. Rozdział zamyka omówienie, często opatrzone komentarzem polemicznym, czterech specyficznych cech figur słów, odróżniających je od innych typów figur: opozycja między normą a odstępstwem (*opposition entre la norme et l'écart*), relacja między wysiłkiem a efektem (*l'effort et l'effet*), widoczność (*visibilité*) oraz ekspresywność (*expressivité*).
W rozdziale drugim teoretycznym (s.42-59), Autorka rozprawy podejmuje analizę procesów konstytuujących figury słów oraz funkcji tego typu figur w literaturze, z uwzględnieniem ich roli w literaturze eksperymentalnej.
W podrozdziale pierwszym proponuje syntetyczne przedstawienie głównych mechanizmów figuratywnych, takich jak 14 manipulacji na warstwie dźwiękowej (asonanse, aliteracje, harmonie imitujące, homoiptotony, homoioteleutony, homofonie, paronomazje, onomatopeje, imitacje dźwiękowe (mimologie), kakofonie, zniekształcenia (metaplasmes) przez usunięcie, dodanie lub przemieszczenie fonemów lub sylab) oraz 12 grier słownych (deformacja fonetyczna (pataquès) i malapropizm, neologizmy, hybrydy leksykalne (mot-valise), archaizmy, „etymologizmy", hipokorystyki, diafory, antanaklazy, syllepsis dźwiękowe, poliptoty i derywacje). Mechanizmy te, z uwzględnieniem perspektyw przedstawionych przez różnych autorów, zostaną następnie poddane analizie przez Doktorantkę w części analitycznej. W podrozdziale drugim, Doktorantka koncentruje się na omówieniu funkcji, jakie wyróżnione procesy mogą pełnić w utworach literackich, ukazując ich znaczenie zarówno estetyczne, jak i pragmatyczne. Wreszcie, w ostatnim podrozdziale omawia bardziej szczegółowo kwestię roli, jaką mechanizmy figuratywne mogą odgrywać w badaniu potencjału językowego, aspektu szczególnie cenionego przez członków grupy Oulipo, który pozwala lepiej zrozumieć twórcze możliwości języka w literaturze eksperymentalnej tworzonej z zachowaniem narzuconej reguły konstytutywnej (sous contrainte).

Część analityczna (s.60-170) obejmuje trzy rozdziały. W pierwszym, Autorka przedstawia korpus badawczy oraz przyjęte założenia metodologiczne. Korpus tekstowy stanowi 19 utworów i 14 broszur autorstwa członków grupy Oulipo. Wyekscerpowany z nich materiał analityczny obejmuje około 1240 jednostek, w tym 631 przykładów modyfikacji na *signifiant* (warstwie dźwiękowej) oraz 601 jednostek ilustrujących przekształcenia innowacje w obrębie struktury morfosemantycznej. Przykłady poddane analizie znajdują się w Aneksie 1. Na przeszło czterech stronach (s.61-66), Doktorantka z imponującą skrupulatnością i przejrzystością przedstawia kolejne etapy konstruowania korpusu badawczego oraz zastosowane procedury metodologiczne, w tym wykorzystanie narzędzi informatycznych, takich jak LancsBox, ChatGPT-4 czy Grok-3.
Punktem wyjścia do klasyfikacji zgromadzonych figur słów była typologia zaproponowana przez J.-J. Robrieux (2002). Doktorantka nie ograniczyła się jednak do jej prostego zastosowania: dokonała krytycznej selekcji zaproponowanych typów, przeorganizowała część kategorii oraz twórczo je rozwinęła. W rezultacie powstała spójna i metodologicznie uzasadniona typologia, adekwatna do specyfiki badanego materiału i celów rozprawy.
Na szczególne uznanie zasługuje opracowanie tabelarycznego ujęcia figur słownych opartych na warstwie dźwiękowej i strukturze morfosemantycznej, skonstruowane według modelu J.-F. Sablayrolles'a (2019), stanowiące wartościowe rozwinięcie jego koncepcji matryc leksykalnych, świadczące o dojrzałości warsztatu metodologicznego Doktorantki.
Rozdział drugi (s.70-140) poświęcony jest analizie stosowania figur słów w prozie oulipijskej zgodnie z przyjętą wcześniej typologią.
Przyjęta przez Doktorantkę metodologia badawcza, łączącą analizę wybranych przykładów figur słów z syntetycznymi komentarzami osadzonymi w szerszym kontekście funkcji figur, zapewniła precyzyjne i metodyczne zbadanie materiału językowego. Na podkreślenie zasługuje również fakt, iż w podsumowaniu do każdego podrozdziału, każde wcześniejsze omówienie cząstkowe figur zostało uzupełnione danymi ilościowymi dotyczącymi frekwencji poszczególnych figur w analizowanych tekstach, co pozwoliło harmonijnie połączyć perspektywę jakościową z wymiarem statystycznym i wzmocniło wiarygodność przeprowadzonego badania.
W rozdziale trzecim (141-167), Doktorantka analizuje wpływ na realizację figur słów stosowanych przez autorów grupy Oulipo ograniczeń językowych (contraintes), w myśl uznawanej przez nich zasady „swobody kontrolowanego eksperymentowania".
Po syntetycznym przedstawieniu ośmiu podstawowych operacji językowych wyróżnionych przez M. Bénabou (1983), Doktorantka analizuje, na reprezentatywnych przykładach, zależności między figurami a wybranymi z klasyfikacji Bénabou sześcioma ograniczeniami (contraintes) (monowokalizm, lipogram, wariacja homofoniczna, tłumaczenie homofoniczne, tautogram, nieistniejące wyrażenia i anafory), do których dodaje multiplikację (cylindre phonétique), według częstotliwości ich występowania w zebranym korpusie.
Rozdział zamyka syntetyczne i klarowne podsumowanie, w którym Autorka trafnie wskazuje na strategiczną rolę figur w realizacji ograniczeń oraz na porządkującą funkcję samych ograniczeń wobec zjawisk figuralnych. Ponadto, przekonująco wykazuje, że zarówno figury, jak i *contraintes* pełnią w tekście zbieżne funkcje: poetycką i ludyczną.
W konkluzjach do rozdziałów drugiego i trzeciego, Doktorantka w sposób syntetyczny i wyważony formułuje najważniejsze wnioski, precyzyjnie wskazując na cztery funkcje charakterystyczne dla estetyki oulipijskiej (poetycka, ludyczna, mimetyczna i strategiczna), realizowane zarówno poprzez operacje na warstwie dźwiękowej, jak i w obrębie struktury morfosemantycznej.

Zastosowana w tej części pracy metodologia umożliwiła uchwycenie strategii twórczych oulipijczyków, identyfikację najczęściej wykorzystywanych przez nich zabiegów, zarówno figuratywnych, jak i ograniczeniowych, oraz określenie zależności między tymi dwiema

formami organizacji tekstu. Tym samym. umożliwiła rzetelną i wiarygodną weryfikację postawionych na wstępie hipotez.

Uwagi, sugestie, kwestie polemiczne do części I rozprawy

s. 21: *1.1.2.1. Les dictionnaires généraux.* Sugestia: uściśliłabym, że chodzi o słowniki językowe.

s. 44: (...) *mimologie qui est une figure très rarement inventoriée dans les dictionnaires*. Sugestia jw. do s.21.

s. 43: *Le répertoire des figures proposé par Robrieux semble (...) révèle les procédés présents dans les dictionnaires, mais oubliés dans la majorité des classifications.* O jakie słowniki chodzi, ogólne językowe czy specjalistyczne? A klasyfikacje ? Należałoby może uściślić.

s. 40-41: *1.2.2.4. L'expressivité.* Uwaga: W części analitycznej, pojęcie ekspresywności jest wielokrotnie przywoływane. Zasługuje na bardziej szczegółowe dopracowanie na etapie konstruowania podstaw teoretycznych. Pomocne mogłoby być wyraźniejsze osadzenie tego terminu w tradycji stylistycznej, zwłaszcza poprzez odwołanie do klasycznych prób jego definiowania w pracach Ch. Bally (1909, 1913). Uwzględnienie jego koncepcji, szczególnie w pracy poświęconej figurom, mogłoby zwiększyć precyzję terminologiczną.

Polecam też artykuł : Legallois D., François J. (2011). « Définition et illustration de la notion d'expressivité en linguistique », in : *Relations, Connexions, Dépendances. Hommage au Professeur Claude Guimier*, Caen, 197-222. https://hal.science/hal-02468708/file/Definition_et_illustration_de_la_notion_d_expressivite_en_linguistique_LEGALLOIS_et_FRANCOIS.pdf

w którym autorzy proponują jedną z możliwych perspektyw podejścia językoznawczego do zdefiniowania pojęcia ekspresywności.

s. 40: Wątpliwość : Czy chodziło o efekty ekspresywne czy impresywne w : *(...) enfin des effets expressifs, variables selon la réception et la sensibilité des destinataires*, skoro odnoszą się do odbiorcy ?

s. 65: Brak oświadczenia lub choćby informacji, czy inteligentne chatboty (ChatGPT-4 i Grok-3) były zastosowane tylko, aby uzupełnić korpus, czy też w innym celu, a jeżeli tak, to w jakim zakresie. W 2025 roku wymogi dotyczące ujawniania korzystania ze sztucznej inteligencji (AI) w publikacjach naukowych stały się standardem w większości renomowanych wydawnictw. Od autora artykułu lub rozdziału w monografii wieloautorskiej wymaga się złożenia oświadczenia (paragraf w deklaracji wydawniczej) dotyczącego korzystania z narzędzi sztucznej inteligencji, ze wskazaniem zakresu ich wykorzystania oraz potwierdzenia przez autora, że sprawdził pozyskane dane. Na niektórych uczelniach tego typu deklaracje wymagane są od licencjatów i magistrantów.

s. 75: Uwaga do analizy przykł. [8]: jest to przykład nie tylko asonansu, ale też powtórzenia *jamais*, leksemu o identycznym signifiant.

s. 100: Uwaga do analizy przykł. [76]: homofoniczne są tylko *Mes lits ! Fous !* i *Mélie fout (...). le bord – le bordel* to raczej przykład paronomazji.

Uwaga do analizy przykł. [77a] i [77b]: tu też profile fonetyczne zestawień są bardzo zbliżone, lecz nieidentyczne, więc raczej przykład paronomazji.

s.101-102: Uwaga do analizy przykł. [79b]: *concombres* [kɔ̃kɔ̃bʀ] przy podzieleniu tego wyrazu *con com bres, bres* z zaproponowanym zapisem fonetycznym [bʀ] nie jest sylabą, która z definicji musi mieć samogłoskę.

s.122: Sugestia do analizy przykł. [137]: może warto byłoby uściślić, jaki to typ złożenia: composé copulatif czy composé déterminatif.

s.123: Uwaga do analizy przykł. [138] *matinocrépusculaire*: „l'ajout d'une prothèse en *-o-* au radical". Morfem *-o-* w złożeniach nazywany jest w morfologii (patrz, np. Roché 2005, Plénat 2011) interfiksem (nie mylić z infiksem) – morfem pozbawiony wartości semantycznej, łączący ze sobą dwa leksemy w złożeniach lub podstawę słowotwórczą z sufiksem (np. -o- w *polono-japonais*, czy -el- w *gouttelette*).

s. 125: Uwaga do analizy przykł. [145] *silencieux et solitaire* oraz *silentaire et solicieux:* nie są przykładami „composition adjectivale", ale raczej derywację sufiksalną ze zamianą sufiksów. Przykład „composition adjectivale": *aigre-doux, nord-américain,* itd.

s. 127: Pytanie do analizy przykł. [149] *colonne vertébrosentimentale* (vertébrale et sentimentale) « adjectifs composés par la factorisation », a nie jest zwykłym złożeniem, takim jak w *sacro-saintes traditions* (*sacrales* et *saintes*), *relations franco-japonaises* (*françaises* et *japonaises*)?

Uwaga jak do analizy przykł. [138], morfemu *-o-* łączącego dwa leksemy. Dobrymi przykładami protezy w jęz. fr. są leksemy *épouse* < *sponsa* ; *étoile* < *stella*, w których pojawiła się samogłoska *e* zamknięte przed grupą spółgłosek *sp- st-, sc-* rozpoczynającą wyraz.

Charakterystyka i ocena merytoryczna części II rozprawy

Część II rozprawy, poświęcona przekładowi figur słów w prozie oulipijskiej na język polski, podzielona jest, podobnie jak część I, na dwie części : teoretyczną (s. 172-198) i analityczną (198-234).

W rozdziale pierwszym części teoretycznej, Autorka dokonuje krótkiego przeglądu strategii stosowanych w przekładzie literackim od XVII do XX wieku, a następnie przechodzi do syntetycznego przestawienia 4 ujęć teoretycznych, w których przekład uznany jest za praktykę wielowymiarową, a mianowicie podejście źródłowe i docelowe, podejście dynamiczne, podejście interpretacyjne oraz podejście, zgodnie z którym tłumaczenie jest aktem zarówno językowym, jaki i literackim. Następnie, wychodząc od zaproponowanej przez siebie definicji przekładu: „każda operacja zakładająca istnienie tekstu źródłowego, tekstu docelowego oraz takiego podobieństwa między tymi tekstami, żeby tekst docelowy mógł być postrzegany jako adekwatne odzwierciedlenie tekstu źródłowego w innym języku" (s.179), przechodzi do omówienia 4 głównych czynników, które mogą wpływać na strategie tłumaczeniowe: potencjał języka źródłowego i docelowego oraz dystans między nimi; rola tłumacza, jednocześnie interpretującego i tworzącego „nowy" tekst; profil potencjalnego odbiorcy przekładu i wreszcie, specyfika tekstu literackiego, ze szczególnym uwzględnieniem tekstów autorów grupy Oulipo.

W drugim rozdziale teoretyczny tej części, Autorka trafnie zauważa, że postulowanie bezpośredniej ekwiwalencji między jednostkami tekstu źródłowego a ich odpowiednikami w języku docelowym miałoby „charakter iluzoryczny" i przechodzi do omówienia trudności związanych z tłumaczeniem figur i gier słownych, do których zalicza: niewspółmierność (incommensurabilité) systemów językowych, poetycki wymiar figur słownych, ograniczenia przekładalności formy signifiant (w warstwie fonicznej i graficznej) oraz zasięg oddziaływania poszczególnych figur, który może mieć charakter lokalny (obejmujący fragment tekstu) bądź

globalny (rozciągający się na cały utwór). Następnie, omawia, odnosząc się do różnych opracowań teoretycznych (Delabastia 1993, Eco 2023, Henry 2003, Ruggero Campagnoli et Yves Hersant 1985), techniki przekładu figur i gier słownych, a dokładniej cztery strategie stosowane w praktyce translatorskiej: ukierunkowane na równoważność semantyczną, na równoważność formalną, na zachowanie struktur zgodnie z przyjętym ograniczeniem (*contrainte*), a także na równoważność pragmatyczną. Opis ten charakteryzuje się precyzją terminologiczną, systematycznym podejściem oraz klarownym ujęciem złożoności procesów translatoryjnych.

W części analitycznej zatytułowanej „Pour la traduction des figures de mots des oulipiens en polonais", Doktorantka stawia sobie za cel, w oparciu o wybory dokonane przez polskich tłumaczy tekstów prozy oulipijskiej, zbadanie, co stanowić powinno priorytet w przekładzie figur retorycznych w prozie: czy kluczowe jest wierne oddanie znaczenia, czy też odtworzenie formy wyrażenia treści, a tam, gdzie jest to możliwe, także zachowanie charakterystycznego dla oryginału ludycznego lub humorystycznego „nonsensu". Zastanawia się, w jakim stopniu, język, na który jest przekładany tekst, wpływa na tłumaczenie.

W rozdziale pierwszym analitycznym, Autorka przedstawia kontekst badawczy i uzasadnia wybór do analizy figur słów dwóch powieści Georges'a Pereca (*La disparition*, *La Vie mode d'emploi*) oraz ich polskich przekładów (pierwszej powieści przez R. Koelblen i S. Waszaka, a drugiej przez W. Brzozowskiego), spełniających kryteria prozy „sous contraintes" opisane w pierwszej części rozprawy. Według Autorki, teksty te pozwalają zarówno zaobserwować, w jaki sposób wymagające ograniczenia językowe (lipogramy, systemy kombinatoryczne) są przenoszone na język o odmiennej strukturze i pochodzeniu, z drugiej strony tworzą choć ograniczone, lecz spójne pole do analizy strategii tłumaczenia figur słownych i pozwalają na wyjaśnienie przyczyn rzadkiego tłumaczenia dzieł oulipijskich na język polski.

Doktorantka prezentuje syntetycznie główne podejścia do przekładu literackiego, argumentując, że w odniesieniu do literatury oulipijskiej trafniejsze jest pojęcie „transpozycji" niż tradycyjne rozumienie przekładu. Chodzi bowiem o przeniesienie samej reguły generatywnej lub zastąpienie jej inną regułą w tekście docelowym, co oznacza przede wszystkim odtworzenie w języku docelowym, o odmiennych strukturach i innej kulturze, mechanizmów zastosowanych w oryginale, a nie zachowanie za wszelką cenę wierności treści. W tym ujęciu, każda próba przełożenia powieści oulipijskiej „sous contrainte" stanowi zarazem transfer idei wyjściowej i akt twórczy prowadzący do powstania dzieła o znacznej autonomii wobec tekstu źródłowego.

W drugim rozdziale, Doktorantka przedstawia zarówno techniki pięciu strategii przekładu przyjętych za J. Henrym (2003), jak i sposób, w jaki wskazane strategie umożliwiają, w przypadku tekstów opartych na zabiegach dotyczących brzmienia słów lub zmianach morfosemantycznych, odtworzenie procedur obecnych w utworze oryginalnym (równoważność formalna), oddanie ludycznych i poetyckich efektów tekstu źródłowego (równoważność funkcjonalna) oraz sprostanie specyficznym ograniczeniom zawartym w tekście, przy jednoczesnym zachowaniu idei i czytelności tekstu w języku docelowym (równoważność semantyczna). Przeprowadza analizę zebranego materiału od omówienia przykładów wyróżnionych przez Nią dwóch typów strategii prostego transferu: transferu dającego identyczny lub prawie identyczny skutek (4 przykłady) oraz transferu z utratą wybranej przez autora oryginału gry słownej (2 przykłady). Następnie przechodzi do analizy przypadków tłumaczenia izomorficznego, również dwa typy: transkodowanie struktur morfosyntaktycznych (10 przykładów) i mniej regularne połączenia (6 przykładów); tłumaczenia homomorficznego (9 przykładów) i heteromorficznego (6 przykładów), zwracając uwagę na punktowe i globalne rozwiązania rozważane dla tych strategii.

W ostatnim podrozdziale przedstawia 2 typy zastosowania tłumaczenia swobodnego, które może prowadzić albo do neutralizacji gry w tłumaczeniu (14 przykładów), albo do wzbogacenia wersji przetłumaczonej o gry nieobecne w tekście oryginalnym (10 przykładów).

Rozdział zamyka podsumowanie, w którym Doktorantka przedstawia w sposób syntetyczny wnioski z przeprowadzonej analizy. Trafnie zauważa, że istotny jest pragmatyczny wymiar wyboru strategii translatorskiej, polegający na konieczności dostosowania się tłumacza do wymogów gatunku, specyfiki kulturowej języka docelowego oraz oczekiwań czytelnika.

Uwagi ogólne, kwestie polemiczne do części II

Ta część rozprawy (63 strony) jest wyraźnie krótsza od pierwszej. Część teoretyczna została opracowana z dużą starannością, prezentując klarowne i systematyczne omówienie kluczowych zagadnień traduktologicznych i problemów związanych z tłumaczeniem eksperymentalnej literatury oulipijskiej. Jej część analityczna sprawia wrażenie nieco mniej dopracowanej. Jej mniejsza objętość znajduje jednak uzasadnienie w liczbie tekstów (2 teksty) przetłumaczonych na język polski, które spełniały przyjęte w założeniach badania kryteria formalne.
Znaczną część analiz stanowi przedstawienie przykładów (14), w których dochodzi do neutralizacji, efektów gier słownych obecnych w oryginale, czyli do zastosowania strategii polegającej na zachowaniu wierności treści kosztem formy. Analiza ta prowadzi jednak do stosunkowo ograniczonych wniosków, sprowadzających się zasadniczo do stwierdzenia, że część figur retorycznych i zabiegów językowych w przekładach na język polski nie została zachowana.
W kilku miejscach analizy przykładów mogłyby być bardziej poprawne lub zostać nieco szerzej rozwinięte (patrz uwagi szczegółowe), co pozwoliłoby jeszcze pełniej wyeksponować potencjał interpretacyjny tej części pracy.
Należy również zauważyć, że przy tak ograniczonym korpusie trudno formułować uogólnienia odnoszące się do zazwyczaj przyjmowanych strategii tłumaczeniowych w przekładzie prozy oulipijskiej na język polski. Wnioski do tego rozdziału przedstawione przez Autorkę odnoszą się raczej do podsumowania wyzwań, jakie czekają każdego tłumacza tekstów oulipijskich, niż tłumacza tych tekstów na język polski. Doktorantka stwierdza tylko, i słusznie, że analiza figur słów tekstów przetłumaczonych na język polski pozwala mieć nadzieję, że inne utwory omówione w części I rozprawy, mogą być z równym powodzeniem przetłumaczone.
Wnioski mają więc charakter uniwersalny, co nie przeszkadza w stwierdzeniu, że stanowią wartościowy punkt wyjścia do dalszych, pogłębionych badań nad mechanizmami translatorycznymi literatury eksperymentalnej.

Uwagi szczegółowe, kwestie polemiczne i sugestie

s. 198: Sugestia: Tytuł części analitycznej „Pour la traduction des figures de mots des oulipiens en polonais" może byłoby lepiej doprecyzować i sformułować w ten sposób: „Pour la traduction des figures de mots dans la prose oulinienne vers le polonais"

s.204: Sugestia: Może nie potrzebne jest powtórne omówienie strategii przekładu przedstawionych już w pierwszej części pracy (2.2.1. ; 2.2.2. ; 2.2.4.) oraz we wprowadzeniu do tej części pracy na s. 200.

s. 209: Należy zauważyć, że w przykładach [7b] i [8b] ekwiwalentem francuskiego imparfait z bezosobowym podmiotem *on* w przekładzie polskim jest nie tylko forma bezosobowa czasu przeszłego, jak wskazuje Doktorantka, lecz także użycie czasownika w czasie przeszłym niedokonanym. W języku polskim to bowiem aspekt, sygnalizuje, czy czynność została zakończona, czy też miała charakter trwający bądź powtarzalny.

s. 210: Do analizy przykładu [11b]: „ (...) par une préposition *pour* (pl. 'do') récurrente qui, en polonais, n'est utilisée qu'une seule fois" – przyimek *do* jest użyty dwa razy.

s. 211: Do analizy przykładów [14a] i [14b], *ultra-* nie oznacza w tym użyciu 'au-delà de', ale funkcjonuje w j. fr. jako intensyfikator cechy, zwłaszcza w połączeniach ze współczesnymi przymiotnikami. Tłumaczy się go, w połączeniu z rzeczownikami nieożywionym (miejsce, rzecz), przez 'très chic'.
W przykładzie [14b] warto zwrócić uwagę na zaproponowany przez tłumacza odpowiednik przymiotnika w j. pol. Odbiega on zarówno pod względem rejestru językowego, jak i znaczenia od oryginału; *arcykunsztowny* (literacki, wyszukany) kontrastuje z potocznym *ultrachic* (familier), ponadto, znaczeniowo (za WSJP *kunsztowny* : wykonany w sposób doskonały i precyzyjny), w połączeniu z rzeczownikiem *lunapar(k)*, jedynie częściowo odpowiada znaczeniu wyrażenia użytego w oryginale *lunapar ultrachic*'.

s. 216: W przykładach [23a] i [23b], otworzona została nie tylko gra foniczna bazująca na identycznych sufiksach rzeczowników, ale też podobnym dźwięku powtarzającego się stojącego przez rzeczownikami przyimka *dans* [dɑ̃] SN (fr.) i *do* [d ɔ] N (pl.).

s.217: Do analizy przykładu [26b], jw. - do przykładów [7b] i [8b].

s. 221: W przykładzie [32a] czasowniki są użyte w czasie teraźniejszym (!), a nie w imparfait. Natomiast w tłum. pol., w przykładzie [32b] czasowniki są użyte w czasie przyszłym.

s.222: W analizie przykładu [34b] użyłabym bardziej precyzyjnego terminu dla złożenia *noworodek*' – złożenie determinatywne (fr. composition déterminative). Ponownie uwaga do morfemu *-o-* w wyrazach złożonych.

s. 225: Uwaga do jednozdaniowej analizy przykładów [38a]

W oryginale nie tylko czasowniki kończą się na *-ait* (homoioptoton), ale dodatkowo też przymiotniki *satisfait* i *imparfaits* (homoioteleuton).
Do analizy tłumaczenia [38b]: Powtarza się, choć nie w takim stopniu jak w wersji oryginału, mofrem fleksyjny *-ał*. Można by skomentować użycie przez tłumacza *mógłby* jako odpowiednika *aurait*. W jęz. pol. zastosowanie wersji nieco archaicznej, ale stosowanej w literaturze w celach stylistycznych, czasu zaprzeszłego *był mógł*, pozwoliłoby może zachować w części homoioptoton z wersji oryginału.

Wnioski końcowe (Conclusion)

Rozprawę zamykają sformułowane w sposób klarowny i syntetyczny, wnioski końcowe, w których Doktorantka trafnie podsumowuje rozważania teoretyczne i przeprowadzone analizy materiału badawczego. Są potwierdzeniem spójności całej rozprawy.
Konkluzja nie tylko porządkuje uzyskane rezultaty, lecz także wskazuje perspektywy dalszych badań, jak analiza najnowszej prozy oulipijskiej w celu przeprowadzenia badań diachronicznych czy analiza porównawcza tłumaczeń tekstów oulipijskich w różnych kombinacjach językowych.

Aneksy

Integralną część rozprawy stanowią dołączone do niej dwa aneksy. Stanowią istotną wartość dodaną pracy. W postaci czytelnego zestawienia tabelarycznego, przedstawiają w sposób syntetyczny i przejrzysty, odpowiednio Aneks 1 dwie matryce: pierwsza odnosząca się do procesów na materiale dźwiękowym, druga do procesów oddziałujących na strukturę morfosemantyczną, każda z nich wskazuje na typ operacji wykonanej, a także zwiera inne istotne informacje pochodzące z analizy zebranego materiału; Aneks 2 przedstawia wyniki analiz wybranych przykładów przekładu figur słów na język polski, cytowanych w rozdziale drugim, obejmując zarówno bardziej lub mniej dokładne odpowiedniki figur w tłumaczeniach, jak i rozwiązania tłumaczeniowe bez bezpośredniego związku z oryginałem.

Ocena stopnia realizacji celu naukowego i sprawdzenia hipotez

Wysoko oceniam zarówno stopień realizacji celu naukowego postawionego przez Autorkę, rzetelność weryfikacji postawionych przez Nią hipotez, jak i przyjętą przez Doktorantkę metodologię badawczą, która umożliwiła w sposób systematyczny i wiarygodny weryfikację postawionych hipotez, zapewniając precyzyjne i metodyczne zbadanie materiału językowego oraz wysunięcie przekonywujących wniosków. Na podkreślenie zasługuje również niezwykle logiczny ciąg argumentacji całej rozprawy, który sprawia, że czyta się ją z wielkim zainteresowaniem i nie gubi się toku myślenia Autorki. Przedstawione w tym miejscu walory rozprawy świadczą o dojrzałości refleksji naukowej Autorki i bardzo dobrym opanowaniu przez Nią warsztatu naukowego.

4. **Ocena doboru i wykorzystania literatury przedmiotu**

Bogaty wybór źródeł bibliograficznych jest przemyślany i adekwatny do postawionych celów badawczych, co świadczy o rzetelności badawczej oraz dobrej orientacji w stanie badań dotyczących twórczości literackiej grupy Oulipo.

Bibliografia obejmuje w sumie 204 pozycje, w przeważnej mierze w języku francuskim, ale też języku polskim (7 opracowań teoretycznych oraz 9 przekładów utworów grupy Oulipo), języku angielskim (10 opracowań teoretycznych), w języku hiszpańskim (2 przekłady). Są to w większości pozycje bibliograficzne przywołane lub zacytowane w tekście rozprawy,

Podzielona jest na 5 części: Ouvrages et articles (opracowania/utworzy i artykuły): 149 pozycji, Dictionnaires (brakuje 'de langue') (słowniki językowe) w wersji papierowej: 7 oraz 5 w wersji elektronicznej, Sitographie (źródła internetowe): 8 pozycji innych niż słowniki językowe i utwory w wersji elektronicznej
oraz Sources d'exemples (źródła przykładów), a te podzieliła na Ouvrages (utwory): 21 oraz Fascicules de la Bibliothèque Oulipienne (broszury Biblioteki oulipijskiej): 14 pozycji.

Zapis bibliograficzny sporządzony został według jednego jednolitego wzoru – odpowiedni dla artykułów, utworów, rozdziałów w monografii, itd.

Autorka umiejętnie wykorzystała obszerną oraz zróżnicowaną literaturę przedmiotu, integrując dawne opracowania teoretyczne z nowymi, teksty grupy literackiej Oulipo oraz ich przekłady na język polski, co umożliwiło Jej solidne uzasadnienie tez przedstawionych w rozprawie, wpływając tym samym na wartość merytoryczną i naukową rozprawy.

Odnosząc się do aktualności wykorzystanych źródeł należy zauważyć, że publikacje wydane w XXI wieku nie stanowią może istotnej część zestawienia bibliograficznego, ze względu na fakt, iż będące przedmiotem badań i analiz utwory grupy Oulipo pochodzą głównie z lat 60 - 80 XX wieku.

Sugestie

Niezależnie od bogactwa zgromadzonej literatury, można jeszcze wskazać kilka opracowań, które mogłyby zostać uwzględnione w bibliografii:

Fromilhague, C. (2010). *Les figures de style*. Paris : Armand Colin, 2e éd.

James, A. (2008). The Maltese and the Mustard Fields: Oulipian Translation, *Substance* 115, Vol. 37/1, pp. 134-147.

Translation and the Oulipo: The Case of the Persevering Maltese." *Brick, A Literary Journal* 57 (1997). Repr. in *The Case of the Persevering Maltese,* 67-82.

5. Ocena strony formalno-edytorskiej rozprawy

Rozprawa w pełni respektuje najwyższe standardy dyskursu akademickiego.

Została napisana bardzo dobrą, staranną francuszczyzną, którą cechuje płynność, wysoka poprawność, precyzja, klarowność wywodu oraz pełne dostosowanie do wymogów dyskursu pracy naukowej. Ponadto, używanie w dysertacji akademickiej młodej osoby terminów łacińskich, np. *ex nihilo, sensu stricto, modus operandi* itd., świadczy o ugruntowanej erudycji Autorki, znajomości i dbałości o zachowanie tradycji dyskursu naukowego w najlepszym wydaniu.

Pracę cechuje bardzo staranne opracowanie typograficzne oraz systematyczna dbałość o szczegóły redakcyjne, co z kolei świadczy o wysokim standardzie warsztatowym Autorki. Numeracja rozdziałów i podrozdziałów, przypisy, cytowania w tekście, numeracja i zapis przykładów, system odsyłaczy wewnątrztekstowych oraz bibliografia są ujednolicone do wybranej konwersji redakcyjnej, która jest konsekwentnie przestrzegana przez Autorkę w całej rozprawie. Spis treści nie budzi zastrzeżeń. Do pracy dołączone są dwa aneksy oraz trzy streszczenia (w jęz. polskim, angielskim i francuskim).

Uwagi

Do tekstu rozprawy

Zdarzają się, z resztą nieliczne, uchybienia redakcyjne, wymienione poniżej, wynikające zapewne z niedopatrzenia na etapie ostatniej korekty.
Są to: nieliczne literówki, błędy ortog. (np. s. 145, 151, 189, 214 ...), drobne uchybienia stylistyczne, czy gramatyczne (np. s. 20, 40 (ostatni akapit), 232), błąd w transkrypcji fonetycznej (s.131), brak odsyłaczach wewnątrztekstowych (danych bibliograficznych) przy nazwisku przywoływanego autora, a powinny być, nawet jeśli publikacja autora była przytaczana jedną stronę wcześniej (np. strony 184-197, 233), nieumieszczenie w bibliografii publikacji autora przytaczanego w tekście (s. 174: Norman Shapiro), częste użycie – 27 razy „qui plus est" (np. strony 19, 31, 39, 45, 49, 70 ....172, 179, 238), które z powodzeniem może być zastąpione, przez *de surcroît* (lekko podniosłe, bliskie „qui plus est"), *par ailleurs* (często używane w tekście argumentacyjnym), czy formalne *ce qui est plus, davantage encore, à cela s'ajoute que, il convient d'ajouter que*, etc., niepodpisana tabela – wymóg dla prac naukowych (s. 68-69) oraz nieuwzględnienie w tabeli (s. 69) jednego typu gier słownych : *annomination*, który jest omówiony w *2.2.2.1. La diaphore et l'annomination* s.135-137), niestandardowy krój pauzy „—" (strony 9, 93, 94, 100, 103, 224.....255).

Do bibliografii: brak podania dat korzystania z zasobów internetowych.

Do aneksów: brak opisu wprowadzającego do Aneksu 2 (jest w Aneksie 1).

Sugestie

W części pierwszej bibliografii, 'Ouvrages et articles', zostały uwzględnione zarówno opracowania teoretyczne jak i wydania utworów autorów grupy Oulipo, a także przekłady niektórych z tych dzieł. Może bardziej przejrzystym rozwiązaniem, byłoby przeniesienie tych pozycji do części 'Ouvrages' i podzielić ją na utwory grupy Oulipo, z których wyekscerpowane zostały przykłady do analizy oraz na pozostałe dzieła i ich przekłady.

Niewątpliwą wartością dodaną pracy byłby zamieszczony na jej końcu indeks użytych terminów. Ponadto zasadne wydaje się rozważenie – zwłaszcza na etapie przygotowania rozprawy do publikacji – opracowania glosariusza objaśniającego najczęściej występujące w pracy terminy specjalistyczne (przynajmniej figury), co umożliwiłoby czytelnikowi szybkie

sprawdzenie ich definicji zaproponowanych przez Autorkę, bez konieczności każdorazowego wyszukiwania odpowiednich miejsc w tekście.
Wymienione powyżej uwagi nie odnoszą się do poważnych uchybień (których nie ma w rozprawie), tylko drobnych usterek lub przeoczeń. Mają one charakter sporadyczny i nie wpływają na ogólną ocenę strony formalno-edytorskiej pracy, ani tym bardziej na jej odbiór merytoryczny. Bardzo łatwo i szybko można je usunąć na etapie przygotowywania tekstu rozprawy do ewentualnej publikacji.

6. Ocena końcowa i wniosek formalny

Zgłoszone w recenzji uwagi, kwestie polemiczne i sugestie nie podważają bardzo wysokiej wartości przedłożonej mi do oceny rozprawy pani Weroniki Woźniak-Żak. Rozprawa świadczy zarówno o bardzo dobrej znajomości literatury przedmiotu, jak i o wysokich kompetencjach badawczych Doktorantki – umiejętności wykorzystania pogłębionej wiedzy do przeprowadzenia rzetelnej analizy zebranego materiału i właściwej oceny wyników.
Praca stanowi oryginalny wkład do badań na językiem prozy grupy literackiej Oulipo. W znaczący sposób wypełnia lukę badawczą zarówno w zakresie systematycznego i wyczerpującego opisu figur słów w eksperymentalnej prozie oulipijskiej – figur opartych na warstwie dźwiękowej i tych modyfikujących struktury morfosemantyczne, jak również w zakresie podjętej próby analizy przekładu tych figur na język polski.

Ze względu na wysokie walory rozprawy zasadne wydaje się rozważenie jej publikacji w formie monografii autorskiej.

Podsumowując, przedłożona mi do oceny rozprawa doktorska pani Weroniki Woźniak-Żak pt. *Les figures de mots dans la prose du groupe l'OuLiPo : étude linguistique outillée sur corpus, en français et dans les traductions polonaises* spełnia wszystkie wymogi, jakie stawia Uchwała z dn. 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U. 2018, poz. 1668).
W związku z powyższym, wnioskuję o dopuszczenie mgr Weroniki Woźniak-Żak do dalszych etapów postępowania w sprawie nadania stopnia doktora.

Równocześnie zwracam się do Rady Naukowej Dyscypliny Językoznawstwo Uniwersytetu Łódzkiego o wyróżnienie rozprawy.

WZert